

BERÄTTELSEN OM DROTTNING MARGARETAS MÄRKE

– KÄNSLA, KÖN OCH POLITIK I DEN SVENSKA
PROPAGANDAN MOT DANMARK
UNDER 1500- OCH 1600-TALEN

■ JONAS LILIEQUIST

I en satir från 1739 gör den svenske skriftställaren, historikern och upplysningsmannen Olof Dalin (1708-1763) sig lustig över en viss Arngrim Berserk som låter sig prisas för sin stora lärdom om forntidens hjältar. Till honom har lämnats in ett fynd som hittats i jorden strax utanför Stockholm. Som läsarna av Dalins text genast kan se av den bifogade illustrationen rör det sig om ett sprucket nattkärl, men Arngrim drar istället slutsatsen att det är en hjälm som svenskarnas förfäder bar i strid och bardalekar. Inbillningen är i själva verket grunden för Arngrim's så kallade lärdom. Detta framgår redan i pamflettens inledning när Arngrim förklarar att "den tycks mig skulle ha en liten hjärna som inte kunde se i sin inbillning att Oden varit blek, haft skarpa ögon, krokig näsa och grått skägg, att Starkotter hin gamle haft långt och magert ansikte, svart hår, kort skägg och reslig växt, att Olof Skötkonung varit liten och gulhårig och att drottning Margareta haft alla de tecken i ansiktet som betyda kärlek och äregirighet". Dalin låter Arngrim tappa tråden för ett ögonblick: "Här fattas något artigt [förträffligt], som jag hade ärnat införa; men jag har glömt det så skändligen, vilket högeligen förtryter mig".¹

Vad detta "artiga" skulle kunna vara undgick knappast den bildade läsekretsen och i synnerhet inte satirens måltavla – Eric Julius Biörner (1696-1750), författare och utgivare av de historiska verken *Nordisk hjälta prydnad* och *Nordiska kämpadater*. Biörner var en sentida representant för den götiska historieskrivningen enligt vilken svenskarna hade ett heroiskt påbrå som ättlingar till goterna eller "göterna".² Den så kallade göticismen hade sin blomstringstid under 1600-talet men hade vid denna tid kommit i vanrykte som grundad på lösa spekulationer och halsbrytande etymologier. I sitt svar upprör Biörner över Dalins "skändliga expressioner" om "Drottning Margareta och hennes märke med ut-satta vidlyftiga prickar".³ Detta, drottning Margaretas "märke", representerar en historisk obscenitet som odlades i svenska krönikor från 1500- och 1600-ta-

1 Dalin: *Wisdoms-prof*, opaginerad.

2 Johannesson: *Gotisk Renässans*.

3 Biörner: *Alfwarsama frågotankar*, opaginerad.

len. Ytterst går den tillbaka på Ericus Olais *Chronica regni Gothorum* skriven på 1470-talet men tryckt första gången 1615, där det heter i Johannes Silvius svenska översättning från 1678: "att den danske drottningen Margareta under sin regenttid i Sverige (1389-1412) lät slå ett mynt och sätta där uppå sin kvinnoblygds märke, vilket skulle tjäna dem [svenskarna] för ett vapen".⁴ Ericus Olai (d.1486) var en av de första representanterna för den svenska göticismen och verksam i en tid av ständiga konflikter och stridigheter mellan den svenska rådsaristokratin och de danska unionskungarna. Trehundra år senare vid 1700-talets mitt, hade både göticismen och bilden av Danmark som Sveriges arvförande spelat ut sin roll. I Dalins satir framställs istället berättelsen om Margaretas märke som ett exempel på göticismens ogrundade spekulationer. Det faktum att Dalin låter Arngrim associera helt fel till något "förträffligt" som han inte kan erinra sig, gör honom extra löjlig. Arngrim (det vill säga Björner i förtäckta ordalag) framstår på detta sätt som blygdmärkets omedvetna förespråkare. Därav den häftiga reaktionen.

Berättelsen om blygdmärket kommenterades av den svenske reformatorn och historieskrivaren Olaus Petri (1493-1552) i dennes svenska krönika från 1530-talet och upprepades sedan av andra krönikeskrivare och historiker under 1600- och 1700-talen då även Ericus Olais krönika utgavs i svensk översättning. Det påstådda myntet beskrivs närmare av Dalin som ett bleckmynt med S:t Eriks huvud på ena sidan och ett ovalt tecken eller krönt O på den andra.⁵ Dalins beskrivning stämmer nödtorftigt med den avbildning som Elias Brenner ger i sitt mynthistoriska verk från 1691:

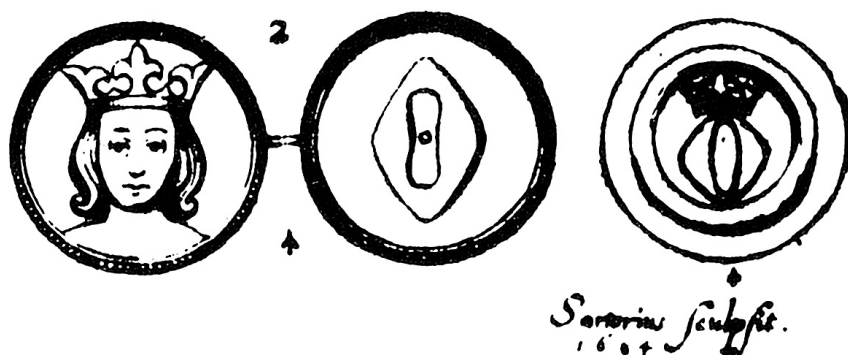

Fig. 1: Drottning Margaretas mynt 1395: Elias Brenner *Thesaurus Nummorum Sveo-Cothicum*, tilläggsplansch 11.

4 Olai: *Historia Suecorum Gothorumque*, 277 (Messenius) 150 (Loccenius): Quæ vero promissa fuerant consiliariis regni Sueciæ, in ludibrium convertēbat. Unde & inperpetuum ludibrium & opprobrium regni, monetam quandam instituit, turpidinis sexus sui insignia præferentem; Olai/Silvius: *The Swenskes och göthers Historia*, 387: "men hwad hon hade Rijkzens Råd h lofwat och tilsagt/ thet gjorde hon ett lutter spee och åtlöije aff; Til hwilken ände hon och så Rijket til en Ewig Skam och Neesa, lät slå ett Mynt/och sätia ther uppå sin Qwinno Blygds Märkie/ hwilket skulle tiäna them för ett Wapn".

5 Dalin: *Svea rikes historia*, 620.

Medan man tycks ha varit överens om att Margareta verkligen hade låtit slå mynt med sådana tecken, så varierade tolkningarna av tecknets betydelse. För Ericus Olai var den obscena innebörden och det hånliga syftet uppenbart. Det ovala tecknet var en avbildning av det kvinnliga könsorganet och visade på den danskfödda drottningens förakt för svenskarna. Olaus Petri är mer försiktig i sin tolkning och lämnar till var och en att bedöma vad drottningen kan ha menat. Han tillägger dessutom att samma tecken inrättades av Margareta som stadsvapen för Örebro stad, något som efterkommande kommentatorer tagit fasta på som en alternativ förklaring till tecknets ursprung. Dalin menar till exempel att det krönta O-et helt enkelt ska tydas som att myntet har präglats i Örebro.

Föreställningen att drottning Margareta skulle ha låtit prägla ett mynt med ett särskilt tecken i propagandasyfte är i och för sig inte otänkbar. Medeltidens mynt hade inte bara ett ekonomiskt värde utan var också väl så viktiga som politiska maktsymboler, men enligt modern numismatisk forskning präglades inga mynt i Örebro under Margaretas tid. De bevarade mynt som har passerat in på Brenners avbildning har dessutom visat sig vara förfälskningar gjorda på 1700- och 1800-talen. Först på 1930-talet har nya fynd gjorts av den typ som Brenner avbildade, vars äkthet inte kan ifrågasättas och som med stor säkerhet kan dateras till tidigt 1300-tal, det vill säga 70-80 år före Margaretas tid som drottning!⁶ Vad än tecknet ursprungligen kan ha betytt, så har denna typ av mynt uppenbarligen äldre anor än drottning Margaretas regenttid. Det var alltså inte drottning Margareta som slog mynt av sitt kön, utan hennes politiska motståndare i Sverige. Historien om drottningens så kallade blygdpenny är med andra ord en politisk konstruktion. Den säger inte så mycket om svensk mynthistoria men desto mer om den kulturella värderingen av det kvinnliga könet och hur detta kunde utnyttjas i politiskt syfte för att väcka negativa känslor under framför allt 1500- och 1600-talen då Danmark och danskarna utmålades som Sveriges arvfienner.

Syfte och analytiska perspektiv

Artikelns syfte är att analysera blygdmärkets kränkande innebörder och hur dessa kan ha använts som ett retoriskt vapen i den svenska propagandan mot Danmark under 1400-, 1500- och 1600-talen. Det låter sig inte göras utan att anlägga ett känsluhistoriskt perspektiv. Det är först när frågan ställs vilka negativa känslor som det påstådda myntet kan ha gett upphov till som den kränkande innebörden och därmed också det propagandistiska värdet framträder i all sin vidd och styrka. Att syftet var att väcka indignation är uppenbart. Att denna indignation var ämnad att övergå i negativa känslor riktade mot danskarna är lika uppenbar. Exakt vilka hör till det som ska undersökas. I fokus står således hur blygdmärkets symboliska potential har omsatts i en politisk och känslomässig

⁶ Rasmusson: 'Blygdpenny', 17-18.

praktik. Betoningen av känslor som praktik har varit en tydlig trend inom den senaste känslöhistoriska forskningen. Monique Sheer har i anslutning till Bourdieu myntat begreppet 'emotional practices'. Dessa kan vara av reglerande, kommunicerande, benämmande eller mobiliserande karaktär.⁷

Känslor kan mobiliseras i interaktion med andra människor men också i konfrontation med ett känsloladdat objekt. Objektets känsloladdning beror i sin tur på de kulturella innebörder och föreställningar som det kan kopplas till, men också och inte minst, på hur objektet har exponerats, av vem och i vilket sammanhang. De svenska krönikörernas indignation beskrivs framför allt som en reaktion på de negativa känslor mot svenskarna som drottningens blygdmärke ansågs vara ett uttryck för. Vilka dessa känslor var är således också en oundgänglig del av tolkningen. Blygdmärket kan därmed sägas både mobilisera och kommunicera känslor i kraft av de negativa innebörder och föreställningar som under denna tid kunde förknippas med ett kvinnligt könsorgan.

De starka reaktioner som blygdmärket gav upphov till utmanar samtidigt den nedtoning av genitaliernas och könsanatomiens symboliska betydelse för historiska föreställningar om kön och könsskillnader som utmärker till exempel Laqueurs enkönsmodell.⁸ Ett delsyfte med artikeln är därmed att ge ett kritiskt bidrag till diskussionen om hur kön uppfattades i förmodern tid.

KÄLLMATERIAL OCH METODOLOGISKA ÖVERVÄGANDEN

Berättelsen förekommer som redan nämnts första gången i Ericus Olais *Chronica regni Gothorum*. Den återgavs och kommenterades av Olaus Petri (1493-1552) i *En svensk cröneka* från 1540-talet, som dock inte kom att tryckas förrän i modern tid (1818) men ändå hade en stor spridning. Berättelsen togs upp på nytt av Johannes Messenius 1612 i *Retorsio Imposturarum* översatt till svenska samma år. Strax därpå behandlades historien återigen med utförliga kommentarer av Petrus Petrejus (1570-1622) i *Een kort och nyttigh chrönica, om alla Sweriges och Göthers konungar* tryckt 1614. Olai, Messenius och Petrejus var alla företrädare för den göticistiska historieskrivningen medan Olaus Petri intog en mer kritisk ståndpunkt. Petri låter sig ändå uppröras trots sin skepsis. Det är dessa fyra textställen hos Olai, Petri, Messenius och Petrejus som utgör undersökningens centrala källmaterial. Källmaterialet är således sparsamt och tolkningarna måste därför sättas in i en bredare propagandakontext. Dit hör Johannes Magnus (1488-1544) götiska historia som utgavs postumt år 1554 av brodern Olaus i Rom där bröderna befunnit sig i exil som reformationens motståndare vilket inte hindrade att deras göticistiska historieskrivning utnyttjades flitigt i propagandasyfte av såväl Gustav Vasa som Erik XIV och Gustav II Adolf.⁹

7 Sheer: 'Are Emotions a Kind of Practice?'

8 Laqueur: *Making Sex*.

9 Magnus: *Historia Ioannis Magni Gothi*.

Johannes Magnus historia utgör själva replipunkten i den svensk-danska polemiken under 1500- och 1600-talen. Det antidanska perspektivet genomsyrar framställningen och skriften gav snart upphov till både danska gensvar och svenska motgensvar.¹⁰ Den propagandistiska höjdpunkten utgörs av 'Oratio Hemmingi Gaddi' fortsättningsvis benämnd *Oratio contra danos*, som uppges vara ett tal hållet i det svenska riksrådet 1510 av Linköpingsprelatten Hemming Gadd, men som med största sannolikhet är författat av Johannes Magnus själv.¹¹ När Magnus historia översattes till svenska 1620, togs detta kapitel inte med. En bidragande orsak kan ha varit att svenska översättningar redan börjat cirkulera på 1550-talet, förmodligen på direkt initiativ av Gustav Vasa. Översättningarna som finns bevarade i flera versioner förhåller sig självständigt till det latinska originalet och går i vissa avseenden ännu längre i sin polemik.¹² Magnus har mycket att säga om Margareta men historien om drottningens blygdmärke finns inte med. Hans krönika är ändå oundgänglig som grundläggande kontext för den antidanska retorik som blygdmärkshistorien var en del av. Detta gäller också Saxos Danmarkshistoria som oftast är utgångspunkt för såväl Olais som Magnus framställningar och omtolkningar.

Vid sidan av krönikorna har historien haft stor spridning i numismatiska kretsar under 1600- och framför allt 1700-talet.¹³ Gemensamt för dessa har varit en uttalad skepsis. Som regel tar man fasta på Olaus Petris alternativa förklaring att märket i själva verket var en symbol för Örebro stad där myntet hade präglats. Det är också den vanliga förklaringen i danska kommentarer.¹⁴ Även om detta har visat sig inte stämma kan misstolkningsförklaringen ändå inte uteslutas helt. Petri skriver att märket också utgivits som stadsmärke för Örebro och att samma märke fanns stämplat på stadens mått och viktredskap. Detta upprepas av Petrejus som tillägger att det var först under Karl IXs tid som detta "skammärke" hade ersatts av en svart ör.¹⁵ Inte heller detta stämmer. Den svarta örnen har varit stadens sigill och märke sedan 1331.¹⁶ Däremot finns en våg (besman) bevarad från 1600-talet med ett ovalt märke som dock snarare påminner om ett danskt Ø än om Brenners avbildning. När enhetliga modeller för mått och vikt infördes 1605 skedde det med Örebros besman som föredöme vilket tyder på att märket hade gamla anor.¹⁷ Kanske kan det i själva verket ha varit detta märke som har

10 För en översikt, se: Skovgaard-Petersen: 'Political Polemics'.

11 Söderberg: 'Det Hemming Gadh tillskrifna talet mot danskarne'. Två versioner finns utgivna, se *Oratio contra danos*.

12 Hildebrand: 'Hemming Gads oration mot danskarne'.

13 För en översikt, se: Modéer: 'Drottning Margarethas mynt'.

14 Huitfeldt: *Danmarks Riges Krønike*, 216-217; Pontanus: *Rerum Danicarum historia*, 544. Ett tack till Karen Skovgaard-Petersen för referensen till Pontanus.

15 Petrejus: *Een kort och nyttigh chrönica*, 80.

16 Bagge: *Beskrifning*, 143-144.

17 Bruzelli: 'Wanmåttige kärils wedersakare', 152.

misstolkats och fått heta "Margaretas märke" under Olais tid på 1400-talet. Å andra sidan finns det, som snart ska visas, strukturella likheter i komposition och tema mellan Olais berättelse och vissa textstycken hos Saxo som lika gärna kan ha utgjort en inspirationskälla.

Det mesta tyder ändå på att berättelsen om drottning Margaretas blygdmärke fick sin största spridning på 1600-talet då den göticistiska progandan användes på bred front för att mobilisera svensk patriotism i de långvariga krigen, inte minst mot Danmark. Under denna tid populariserades Olais och Magnus krönikor av Petrejus samtidigt som originaltexterna både gavs ut i flera latinska utgåvor och översattes till svenska. Varje översättning är på samma gång en tolkning med ordval och betydelsenyanser som speglar sin samtid. Det innebär att 1600-talsöversättningarna är att föredra framför moderna översättningar. På motsvarande sätt är de översatta versionerna av Hemming Gadds så kallade tal och Messenius Retorsio att föredra framför de latinska originaltexterna.

Till sist några reflektioner över begreppet "negativa känslor". Begreppet har definierats som "any adverse emotion".¹⁸ Vad som betecknas som obekvämt, omoraliskt och destruktivt har förstås varierat över tid. Den svenske 1600-tals läkaren Andreas Sparman gjorde istället en distinktion mellan två sorters begär – "ett begär att undfly det onda" respektive "ett begär till det som synes gott". Vrede och hämnd som idag klassificeras som negativa känslor, hamnar i Sparmans uppdelning under det till synes goda. Inte så underligt kanske med tanke på 1600-talets föreställningar om den personliga äran som krävde revansch och upprättelse när den kränktes. Men Sparman ser som sin uppgift att angripa just denna antagligen vanliga föreställning. Vreden är i själva verket den farligaste av alla affekter. Det förtar allt förnuft och gör människan lik "en best". Den är skadlig för både kropp och själ. Avståndet till den moderna uppfattningen är när det kommer till kritan inte så stor, kan tyckas. Men Sparman räknar också med en "rättmätig vrede" (om den nu må kallas vrede tillägger han inom parentes) med vilken en överhet straffar sina undersåtars, en predikant sina åhörars och en husfader sina barns och legofolks odygder.¹⁹ Med detta sagt kommer jag att använda "negativa känslor" i det här sammanhanget som en samlande beteckning för känslor som förakt, hån, skam, blygsel, avsky.

Utifrån en närläsning av de centrala källtexterna och den bredare antidska propagandakontexten, kan tre övergripande teman för kränkande innebörder och negativa känslor urskiljas: markering av underordning (förödmjukelse), anspelningar på omanlighet (förlöjligande), förolämpande obscenitet (att väcka anstöt och förargelse).

18 Segen: *Concise Dictionary of Modern Medicine*.

19 Sparman: *Sundhetzens Spegel*, 176-179.

MARKERING AV UNDERORDNING – FÖRÖDMJUKELSE OCH FÖRAKT

Enligt Ericus Olai hade drottningen låtit prägla sitt mynt till "evig skam och nesa [ringaktning]" för det svenska riket.²⁰ Vari denna skam och nesa bestod berörs inte närmare. Olaus Petri ger i sin kommentar en första möjlig innebörd. Syftet skulle ha varit att visa att även de mäktigaste männen i Sverige var underkuvade en kvinna, något som skulle lända svenskarna till förakt [förachtelse]. Det förödmjukande i att styras av en kvinna är ett tema som förekommer hos såväl Saxo som Johannes Magnus. Saxo berättar om Jungfru Hetha som danskarna begärde att få till sin drottning efter förlusten mot den svenske kung Håkan Ring. Men snart började det förtryta "Siellandsfarene" som utmärkt sig i striden med stor ära, att de skulle vara underdåniga en kvinna, och de krävde därför hennes avsättning.²¹ Ericus Olai följer i stort sett Saxos berättelse men i Johannes Magnus tappning är det istället Håkan Ring som tillsätter jungfru Hetha som regent till danskarnas nesa. På så vis gavs tillkänna att "de som skattade och värderade sig högre än alla andra män, skulle nu vara en kvinnas regemente underdånige".²²

Petri ställer sig dock tvivlande till en sådan innebörd. Att Sverige regerades av en kvinna var allmänt känt. Om syftet var att demonstrera sin makt hade hon inte behövt "låta denna ledamot [kroppsdel] komma för var mans ögon, som naturen och hennes naturliga förstånd lärde henne gömma och skylla". Det skulle bara lända "henne själv mer till förakt än svenskarna".²³ Inte heller Olai ger uttryck för att det nödvändigtvis skulle ha varit skamligt eller nesligt att låta sig styras av en kvinnlig regent. Tvärtom är han snar att påpeka att Margareta var högt ansedd och dyrkad i Danmark.²⁴ Egenskaper som styrka och handlingskraft ansågs dock vara manliga. Följaktligen prisades drottning Margareta i den äldre danska historieskrivningen för sina manliga egenskaper, något som också svenska historieskrivare erkände. Även Magnus tillstår att drottning Margareta uppvisade goda kvaliteter när hon "iklädde sitt kvinnliga kön ett manligt hjärta" inför striden mot kung Albrekt.²⁵ De negativa karaktärsdrag och den svaghet som förknippades med kvinnokönet i allmänhet hindrade på så sätt inte att kvinnor på ett individuellt plan kunde uppträda med mod och auktoritet. Det återspeglades också i den svenska aristokratins erkännande av Margareta som "rikets fullmäktiga fru och rätta husbonde". I denna titel tilldelas Margareta auktoritet både i egenskap av kvinna och som husbonde. Titeln kan ses som en föregångare till doktrinen om drottningens två kroppar – en biologisk kvinnlig och en politisk manlig. En dok-

20 Olai/Sylvanius: *The Swenskes och Göthers Historia*, 386-387.

21 Saxo/Vedel: Bok 8, cap. XL och XLI.

22 Olai/Loccenius, 46; Magnus/Schroderus Cap XI, 234-235

23 Petri: *En Svensk Cröneka*, 141.

24 Olai/Sylvanius: *The Swenskes och Göthers Historia*, 384.

25 Magnus/Schroderus: *Joannis Magni Swea och Götha Crönika*, 596.

trin som kom att utvecklas i England i samband med Mary Tudors tronbestigning och även tillämpades i Sverige under drottning Christina.²⁶

ATT ÖVERVINNA DET KVINNliga KÖNETS NATURLIGA SVAGHET

Denna könslogik är ännu mer framträdande i den danska traditionen om Margareta. Erasmus Laetus (1526-1582) utbrister i en exkurs över kvinnliga regenter i sitt klassiskt inspirerade Margareta-epos från 1573, att det avgörande för en god regent är inte könet utan karaktären.²⁷ Det kvinnliga könet må vara "skröpligt" men skröpligheten kan övervinnas. I den danska rimkrönikan heter det i anslutning till Margareta att ändock det kvinnliga könet är skröpligt av naturen, så gör kvinnor ofta det som är manligt när makten pålägges dem. Och lite senare får Margareta själv tacka alla danska män för att de ville unna henne att bäst regera som om hon hade varit man.²⁸

I den danska traditionen är drottning Margareta hjältinnan som får utstå försmädliga angrepp från Albrekt som valts till svensk kung 1363. I den äldsta traditionen kallar Albrekt Margareta föraktfullt för "munke-deje" med syftning på att hon var en simpel frilla till sin bikt-fader abboten Nils av Soer. Han lovar också att inte bära "hätta" (manlig huvudbonad) förrän han besegrat Margareta och vunnit Danmarks och Norges riken. Men Margareta tar en gruvlig hämnd. När hon till sist besegrar Albrekt låter hon sy en hätta med en femton alnar lång strut på. I den danska rimkrönikan har öknamnet "munkedeje" bytts ut mot "kung brokelös" det vill säga kung byxlös. En senare tradition har tillfört ytterligare förölämpningar. Albrekt ska ha svarat föraktfullt på Margaretas fejdebrev att han inte var rädd för en kvinna och låtit skicka henne en brynsten att slipa sina vapen på, underförstått synålar. Albrekt utfäster sig också att inte bära svärd förrän han besegrat Margareta – ännu en manlighetssymbol liksom hättan och byxor.²⁹

Kampen framställs som en könskamp, men frågan stod inte om det kvinnliga eller det manliga könet skulle segra utan vem som var mest manlig. Byxor var den kanske starkaste symbolen för manlighet och på samma gång för makt och

26 Layher: *Queenship*, 162-5; Tegenborg Falkdalen: *Kungen är en kvinna*, 122.

27 Skovgaard-Petersen: *Erasmus Lætus' Margareta*, 20.

28 *Den Danske rimkrønike*, 149-50:

Doch kønnet thet ær them skrobeligt
 som theris natwr tijl syer,
 Tha gøre the offthe manneligt
 som macht paa liggher dyr.
 [...]
 Ieg tacker the ædelle danskæ men
 at the willæ meg thz vnne
 Som ieg hade wærz en man elder swen
 som best regere kunna.

29 Erslev: 'Studier'.

auktoritet. Uttrycket "kung byxlös" anspelade på att Margareta inte förmådde leva upp till den manliga auktoritet som var förknippad med makt. Man skulle alltså kunna säga att Margareta hånades av Albrekt inte primärt för att hon var kvinna utan för att hon inte räckte till som man.

GENITALIER, KÖN OCH GENUS

Hur ska man då karaktärisera den könsideologi och det könssystem som skyms i konflikten kring drottning Margareta och som tolkningen av blygdmärket måste ställas mot? Det var ett könssystem som gjorde skarp skillnad mellan vad som räknades som manligt respektive kvinnligt och omanligt, men samtidigt innebar kopplingen av dessa egenskaper, karaktärer och attribut till det biologiska könet inte några oöverstigliga barriärer på det individuella planet vilket gjorde det möjligt för kvinnor att agera på mäns villkor och få uppskattning för detta samtidigt som enskilda mäns manlighet långt ifrån var säker utan kunde gå förlorad. Det handlade som Nanna Damsholt så träffande har uttryckt det, att sätta kön på egenskaper.³⁰ En sådan könsuppfattning ligger i linje med Thomas Laqueurs enkönsmodell. Enligt denna modell uppfattades de biologiska och anatomiska skillnaderna som osäkra och instabila, som punkter längs en glidande skala snarare än som en artskillnad. Detta fick konsekvensen att det som vi kallar för socialt kön (genus) i form av klädkoder, könskodade beteenden och sysselsättningar gavs en viktigare roll än det biologiska/anatomiska könet för en individs status som manlig eller kvinnlig.³¹

Men vad exemplet Margareta visar är snarare ett sorts spänningsförhållande mellan vad man skulle kunna kalla en individs performativa kön och det kön som individen tillskrivits vid födseln på grund av sina genitalier. I dansk historieskrivning lyftes Margaretas performativa manlighet fram medan hennes svenska belackare istället betonade hennes medfött kvinnliga kön och de egenskaper som förknippades med detta. Så kan den svenske 1700-tals historikern Anders Botin först beskriva Margareta som utrustad med en rad manliga karaktärsdrag för att sedan karaktärisera hennes hat mot svenskarna som ett utslag av ett typiskt kvinnligt temperament: "Mer överväldigad av lidelser, såsom ett svagt fruntimmer, än förd av grundsatser såsom en stor drottning, lämnade hon sig utan förbehåll till det grymma och eländiga nöjet att emot svenska folket få utöva ett gammalt hat".³² Allra längst i betoningen av Margaretas manliga sinne går den danske historikern Arild Huitfeldt som skriver i *Danmarks Riges Krønike* att "hendis herrefader sagde, at Naturen skulle faret vild med hende, hun skulde bleffuet en Karl, men bleff it Quindfolck".³³

30 Damsholt: 'Margrete', 268-71.

31 Laqueur: *Making sex*, 124-142.

32 Botin: *Utkast*, 433.

33 Huitfeldt: *Danmarks Riges Krønike*, 217.

En liknande invändning kan göras mot ett annat perspektiv som också har fått starkt genomslag i genushistoriska analyser. Det gäller den modell med ett enda genus som har formulerats av Carol Clover med utgångspunkt från det medeltida isländska samhället. Enligt Clover indelades människor i det medeltida Island inte primärt efter anatomiskt kön utan efter kategorierna *hvatr* som stod för styrka, handlingskraft och oberoende och *blauðr* som betecknade svaghet, modlöshet och beroende. Medan *hvatr* förknippades med en sorts ideal manlighet förknippades *blauðr* med något icke-manligt eller omanligt snarare än kvinnligt.³⁴ Den första kategorin omfattade de flesta män och ett antal exceptionella kvinnor. I den andra samlades de allra flesta kvinnor, barn, slavar och äldre av bägge könen tillsammans med svaga, beroende och omanliga män.

Men inte heller detta perspektiv ger utrymme för det anatomiska könets retoriska betydelse i 1500-talets Sverige. Johannes Schefferus (1621-1679) berättar i sin *Memorabilium Sueticae gentis exemplorum liber singularis*, i svensk översättning 1733, om hur en polack vid kung Sigismunds kröning högmodigt utmanade alla svenskar på tvekamp, och hur svenskarna för att hämnas den skamfläck han tänkte sätta på det svenska folket, svarade med att uppegga en "karlavulen (manhaftig, karlaktig) kvinnsperson" att klä sig till krigsman och anta utmaningen. Polacken stöttes ur sadeln och hans motståndare tog genast av sig hjälmen och löste sitt hår så att alla kunde se att hon var en kvinna. Händelsen framkallade stor beundran för henne och skänkte svenskarna ära men utsatte samtidigt polacken för allmänt hånskratt för att han låtit sig besegras av en kvinna.³⁵ Även den modigaste och djärvaste kvinna, förblev trots allt en representant för det "svagare könet".

Förmodligen var det så som det föraktfulla i blygdmärket uppfattades. Inte som ett tecken på att svenskarna låtit sig regera av en kvinna *per se*. Det gällde ju i så fall även danskarna. Utan snarare att Margareta som själv hade övervunnit sitt köns svagheter och "iklätt sig ett manligt hjärta" visade med sitt mynt att hon inte värdesatte svenskarna högre än ett kvinnligt könsorgan, den ultimata symbolen för kvinnliga svagheter förankrade i köttsliga behov och begär i kontrast till manliga dygder. Margareta var utan tvekan en "mäkta snäll" (handlingskraftig) och förståndig kvinna skriver Olaus Petri, men hon visade också alltid ett besynnerligt agg till de svenske.³⁶ Ericus Olai framhåller på motsvarande sätt hur Margareta högaktades av danskarna samtidigt som hennes styre i Sverige utmärktes av svek och förtryck. Att sätta ett blygdmärke på rikets mynt var ytterligare

34 Clover: 'Regardless of Sex'.

35 Schefferus/Dal: *Swenska folkets Äro-Minne*, 137.

36 Petri: *En swenks cröneka*, 141.

ett uttryck för det "dagliga begabberi" som drottningen utsatte svenskarna för.³⁷ Det uppfattade syftet var alltså snarare att visa förakt än att demonstrera makt.

ANSPELNINGAR PÅ OMANLIGHET – FÖRLÖJLIGANDE OCH HÅN

"Begabberi" kan syfta både på förakt och hån. Betydelserna flyter in i varandra, men en analytisk skillnad kan göras där förakt är knutet till ett förringande i termer av personligt och socialt värde medan hån innebär att någon eller en hel grupp tillskrivs mer specifika föraktliga eller löjliga karaktärsegenskaper. Till-sättandet av jungfru Hetha som danskarnas härskare är ett tydligt exempel. Syftet var inte bara att förödmjuka utan också och inte minst att håna danskarna för bristande manlighet. Utåt skröt danskarna om sina manliga bedrifter men genom tillsättandet av en kvinnlig härskare markerade Håkan Ring deras rätta natur som "effæminati viri".³⁸ Den svenska översättningen använder ordet "kvinsk" som syftar på vek, omanlig men också liderlig.³⁹ Kan drottningens blygdmärke ha uppfattats på liknande sätt?

Ericus Olai skriver att Margareta satt detta märke på myntet att tjäna som vapen för svenskarna. Ett vapen eller sköldemärke uppfattades förstås som en symbol för de allra högsta och ädlaste strävandena hos en individ eller ett rike. Det som av Ericus Olai och hans svenska läsekrets uppfattades som en skymf mot svenskarna, kunde av omvärlden uppfattas som ett uttryck för svenskarnas egen självuppfattning. Medan danskarna stred för äran och fäderneslandet upphöjde svenskarna de erotiska lidelser och begär som kunde förknippas med ett kvinnligt könsorgan till sin högsta föresats. En sådan föresats krävde varken krigiskhet eller mannamod, tvärtom ledde det erotiska intresset bort från striden och ärans fält.

Sammankopplingen mellan ett allt för stort erotiskt intresse och omanlig feighet är ett återkommande motiv från vikingatiden och framåt. Johannes Magnus skriver om den forngotiske härskaren Gostagos, benämnd Östen eller Göstag: "Han var emot sina trogne undersåtar en omild och obeveklig tyrann, och betedde sig grym såsom ett lejon... [men] då han skulle drabba emot fienden var han räddare än någon hare. Före hans tid plögade Göta Konungarna stå främst i spetsen när någon drabbning ske skulle och bevisa sig såsom män". Göstag däremot, fortsätter Magnus, övergav sin krigshär för att istället klättra upp i ett träd eller på ett berg där han kunde beskåda stridens utgång på betryggande avstånd. Ofta återfanns han längst bak bland pojkar och tross drängar som på grund av sin oduglighet hade skickats till skogs eller upp på bergen när striden stod som skarpast. "Men till att våldtaga välborne kvinnor, fruar och mör [jungfrur] var ingen

37 Olai: *Historia Suecorum Gothorumque*, 147; Olai/Silvius: *The Swenskes och Göthers Historia*, 384.

38 Magnus: *Historia Ioannis Magni Gothi*, 766.

39 *Oratio contra danos*, Bjelke-versionen, 60; SAOB (Svenska Akademiens Ordbok).

hans maka". Ty det gick nästan inte en natt under året då han inte "besmittade" sig med "allehanda okyskhet, grova och sodomitiska synder".

Feminiseringen understryks ytterligare av att Gostagos sägs ha klätt sig i kvinnokläder när han var ute och rumlade om nätterna.⁴⁰ En liknande retorik återfinns i de isländska sagorna. I Orvar-Odds saga hånas en man vid namn Sjólfur för att ha legat hemma vankelmodig mellan en kalv och en slavkvinna medan andra var ute och stred. Sjólfur betecknas som sexgalen – en karaktärssvaghet som avlett honom från stridens och den manliga ärans fält.⁴¹ Problemet med Sjólfur var inte sviktande potens utan det överdrivna erotiska intresset som förtog hans mannakraft och mod.

Från fallisk aggression till genitala förolämpningar

Det mest typiska sättet att framställa en man som omanlig i de isländska sagorna är annars att påstå att antagonisten har låtit sig penetreras sexuellt av en annan man, ett utslag av vad som har kallats "fallisk aggression".⁴² Detta tema återfinns även i Äldre Västgötalagen nedtecknad på 1280-talet, som stadgar dryga böter för den som beskyller en man för att ha låtit en annan man "driva otukt" med sig.⁴³ Men sådana penetrationsanspelningar lyser med sin frånvaro i den svenska förolämpningsrepertoaren under tidigmodern tid. Penetrationstemat skiljer sig också helt från den kränkande logiken i berättelsen om drottningens blygdmärke. Här har fokus skiftat från fallisk aggression till vad som skulle kunna kallas genitala förolämpningar. Det vanligaste uttrycket för denna förolämpningsgenre var att en man helt enkelt kallade en annan man för "fitta".

Men förolämpningen kunde också konstrueras på ett sätt som påminner om drottningens blygdmärke. Ett paradexempel kan hämtas från rangstriderna inom det svenska adelsståndet på 1660-talet. Vid ett sådant tillfälle yrkade överste Örneklo lågadlig av 3:dje klassen, på att mannens rang även skulle omfatta hustrurna så att hustrun skulle få nyttja mannens heder. "I alle andre stater och republiker var det lag, att hustrun nyttjar sin mans heder, men här så är det intet så, utan kommer ens hustru här ibland de store släkterna, så bliver hon föraktad, fast mannen är bättre till tjänsten än de andre. Vill man pretendera rang för sin hustru, så måste man se på tjänsten". Detta avvisades av högadeln och greve Axel Sparre steg fram och sa: "Örneklo, nu hava fitta fått en braf [modig] taleman". Under rungande skrattsalvor insisterade Sparre att hans ord skulle skrivas in i protokollet. Ordet tjänst missuppfattades här medvetet av greven som att det syftade på hustrun och inte på mannen och att en kvinnas tjänst bara kunde vara

40 Magnus/ Schroderus: *Joannis Magni Swea och Götha Crönika*, 264.

41 Meulengracht Sørensen: *The Unmanly Man*, 18.

42 Vanggaard: *Phallos*, 101-112; Meulengracht Sørensen: *The Unmanly Man*, 15-32.

43 Äldre Västgötalagen, Rättlösabalcken 5 § 2: "Jag såg att en man drev otukt med dig." "Vem är det?" "Du" sade han. "Jag kungör med vittnen att du kallade mig med okvädinsord och stygelseord."

av sexuell natur. Örneklo framställdes på detta sätt inte bara som en undergiven man som sprang sin hustrus ärenden utan också som en företrädare för kvinnliga "tjänster". Ordet braf används här ironiskt för att förstärka intrycket av Örneklos omanlighet; det sas om honom "att han intet törs hem till sin hustru, om han intet skaffar henne rang".⁴⁴ Samma omanlighetslogik känns igen i förlöjligandet av Arngrim/Biörner som görs till omedvetna förespråkare för Margaretas blygd-märke. Ytterligare ett exempel visar hur effektivt fitt-ordet kunde användas för att ifrågasätta manlig auktoritet. I en konflikt mellan två officerare av samma rang hade den ene enligt vittnen kallat den andre för "stackare" och påstått att han hade tjänat som befäl i ett "futti" [fitt] regemente. Duellutmaningen hängde i luften men kom aldrig att sättas i verket.⁴⁵ Anspelning på omanlighet skulle med andra ord ha utgjort en av blygdmärkets kränkande innebörder.

FÖROLÄMPANDE OBSCENITET – ATT VÄCKA ANSTÖT, SKAM OCH BLYGSEL

En annan uppenbar möjlighet är att blygdmärket helt enkelt betraktades som en förolämpande obscenitet. En sådan innebörd ligger redan i Ericus Olais benämning "blygdmarke". Blygd förknippades med blygsel men var också beteckningen på manliga och kvinnliga genitalier. Andra beteckningar var mäns och kvinnors "hemliga ting" eller "hemliga lemmar". Förolämpningen låg i att något som med Olaus Petris ord inte borde "komma för var mans ögon" hade avbildats som officiella insignier på svenska mynt och vapenmärken. En skymf helt enkelt som fick svenskarna att skämmas. Messenius skriver att det var med "stor suckan, blygsel och skam" som svenskarna fick lida spott och spe för detta märkes skull.⁴⁶

Skulle blygdmärket också ha kunnat väcka känslor av avsky som något motbjudande och orent? Kvinnokroppen och i synnerhet livmodern och vaginan, har förknippats med orenhet i en lång tradition med rötter i antiken.⁴⁷ Orenheten har framför allt handlat om menstruation och barnafödelse.⁴⁸ Att menstruationen var en sorts reningsprocess där kroppen gjorde sig av med överflödiga och orena vätskor var den förhärskande meningen inom den medicinska sakkunskapen ända in på 1600-talet. Likaså att menstruationsblodet kunde ha en farlig och magisk inverkan på omgivningen.⁴⁹ I folklig kultur levde sådana föreställningar och benämningen "månadsrening" kvar i Sverige långt in på 1800-talet.⁵⁰ Redan under medeltiden hade innebörden av den ritual (kyrktagning) där barnafödelskan återupptogs i församlingen efter sin föreskrivna tid som oren, förskjutits

44 SRARP, XIII, 1680, 20/11, 178-79; Liliequist: *Laughing at the Unmanly Man*, 230.

45 Krigsrätt Christianstad 15/4 1713, Generalauditörens handlingar 27/4 1713 nr 15, Riksrådet Stockholm (RA).

46 Messenius: *Sanfärdigt Geenswar*, 106.

47 Cuffel: *Gendering disgust*.

48 Carson: 'Putting her in her place'; Salisbury: 'Gendered Sexuality'.

49 Green: 'Flowers, Poison and Men'; Stolberg: 'Menstruation', 91-92.

50 Malmberg: *Skammens röda blomma*, 67-74; Gustavsson: *Kyrktagningsleden*, 209-211.

mot tacksägelse och välsignelse. Men det hindrade inte att orenhetsföreställningar levde kvar även i detta fall i den folkliga kulturen.⁵¹

Frågan är dock om det var en föreställning om kroppslig orenhet som väckte vämjelse och avsky, eller om det orena var av en mer symbolisk och rituell art. Moraprosten Jacob Boëthius (1647-1718) skriver i sin syndabekännelse att han både haft samlag med sin hustru innan hon varit helt fri från sitt "blodflytande" och innan hon var "kyrktagen". Boëthius betecknar detta som en "stor och förskräcklig synd", men knappast som något motbjudande.⁵² Inte heller tycks avbildningar av manliga och kvinnliga könsorgan nödvändigtvis ha väckt känslor av avsky. År 1662 stod två bönder åtalade för att ha ristat in bilder av mäns och kvinnors "hemliga ting" i kyrkbänkarna. En av bönderna bekände "med löje" att han hade ristat in några av bilderna, men han tyckte för sin del att de såg ganska "karska" (vackra, ståtliga) ut.⁵³ En liknande närmast uppsluppen inställning möter i bröllopsgåtoras erotiska anspelningar.⁵⁴ Bönderna dömdes till böter för den "stora förargelse" som ristandet hade gett upphov till. Förargelse syftade med moderna ord på anstötighet och sårande av tukt och sedlighet.

SKAM, BLYGSEL OCH SKAMLÖSHET

Det finns inget som direkt tyder på att krönikörernas reaktioner var präglade av avsky och orenhetsföreställningar. Istället var det skamlösheten man tog fasta på. I ett retoriskt motdrag kom drottningens blygdmärke att vändas mot henne. Medan det kvinnliga könsorganet var något skamligt som inte borde visas upp till allmänt beskådande så betecknas själva exponerandet av könsorganet som ett uttryck för skamlöshet. Petrejus i sin tur skriver att myntet visar hur skamlös Margareta var som låtit denna ledamot komma för var mans ögon. Detta är också andemeningen i Olaus Petris kommentar att om Margareta verkligen satt sitt märke på myntet så var det "henne själv mer till förakt än svenskarna".⁵⁵

Skamlösheten förknippades också och inte minst med "okyskhet" och "skörlevnad". Skam och blygsel uppfattades inte som negativa känslor utan som uttryck för sedlighet och kyskhet. Blygsamhet är utmärkande för jungfrun, skamlösheten för den "sköraktiga" [liderliga] kvinnan, skriver Aegidius Albertinus (1560-1620).⁵⁶ I krönikerna liksom i tidens moralspeglar och uppbyggelseskrifter finns en övertygelse om okyskhetens smittsamma karaktär. Magnus berättar historien om kung Visitas som vältrade sig i okyskhet och allehanda laster. Med

51 Gustavsson: *Kyrktagningsleden*, 176-177, 199-209. Jmfr Sandén: 'Kyrkan, kvinnorna och hierarkiernas dynamik'.

52 Boëthius: *Syndabekännelse*, 45.

53 Boteå ting 30 /6 1662, Ångermanlands domsaga, Gävleborgs läns renoverade domböcker volym 11, Svea Hovrätts arkiv, Riksarkivet Stockholm (RA).

54 Edenberg: *Köttets poesi*, 76-91.

55 Petri: *En svensk cröneka*, 141; Petrejus: *Een kort och nyttigh chrönica*, 80.

56 Albertinus: *Hortulus muliebris*, 64.

sitt leverne gav han alla och envar, präster såväl som lekmän, anledning och tillfälle att följa hans exempel och ta så många hustrur de ville. All kyskhet och renlighet drevs nu ut ur landet. Av detta blev göterna så "blödsinta [veka] och modstulna" så att man menade att de hade alldeles lagt sin forna styrka och manlighet åt sidan för att istället bli trälar under lasten.⁵⁷

Andreas Sparman varnar för att älskogen (den sinnliga vällusten) är farlig för både kropp och själ. Endast när begäret fattas till någon för dess dygders skull och i avsikt att fullfölja Guds ordning av människosläktets fortplantning kan det vara gott och hälsosamt. En sådan "kysk" kärlek kan i sin tur bara försiggå inom äktenskapets ramar, men även äkta makar måste vara på sin vakt så att inte den köttsliga vällusten tar överhand.⁵⁸ Det gällde även för samhället som helhet. Oavsett om det är fursten eller tiggaren som går i spetsen, skriver Albertinus, ger det snart var och en tillfälle att "utan räddhåga och blygd förlusta sig uti sin begärelses stinkande kloak".⁵⁹ Kanske kan man i Petris upprördhet även ana en farhåga för att den dagliga åsynen av drottningens blygdmärke skulle ha en demoraliserande effekt.

SKAMLÖSHET OCH DJURISKHET

Skamlöshet förknippades också med djuriskhet och här finns en möjlighet att blygdmärket trots allt har kunnat associeras även med känslor av avsky. Ett centralt syfte i den svenska propagandan var just att väcka avsky och det kunde göras genom liknelser vid djur. Magnus beskriver danskarna som grymma och svekfulla inte bara mot andra utan också mot varandra. I *Oratio contra danos* beskrivs hur danska kungasöner grep makten genom att slå ihjäl sina bröder. Halldanus tvättade sina händer i brödernas blod och lät fångsla och upphänga alla deras vänner. Fenngo slog ihjäl sin broder men lät sig inte nöjas förrän han med händerna fortfarande täckta av blod, fått våldta dennes hustru. Drivkraften bakom dessa omänskliga handlingar var inte rationella skäl utan ren och skär blodtörst. Detta markeras ytterligare av att danska härskare och fogdar kallas "blodhundar".⁶⁰

Att bli liknad vid en hund var kränkande, att underställas en hund ännu mer. Den danske diktaren Erasmus Lætus (1526-1582) upprörs i sitt hyllningsepos till drottning Margareta över historien om den svenske kung Gunnar som tillsatt en hund som härskare för norrmännen. "Kan man tænke sig en mere umenneskelig handling?".⁶¹ På samma sätt som de svenska krönikörerna vände blygdmär-

57 Magnus: *Historia Ioannis Magni Gothi*, 529-530; Magnus/Schroderus: *Joannis Magni Swea och Götha Crönika*, 469-470. Jmfr Nilsson: Johannes Magnus, 245 som betonar smittsamheten i en mer bokstavlig bemärkelse.

58 Sparman: *Sundhetzens Spegel*, 191-208.

59 Albertinus: *Hortulus muliebris*, 149.

60 *Oratio contra danos*, Bielkeversionen, 50, 53, 55.

61 Skovgaard-Petersen: 'Margaretica', 222.

ket mot drottningen som ett uttryck för hennes skamlöshet, vänds historien om hundkungen mot svenskarna som ett uttryck för dessas omänskliga barbari. Læ-tus hänvisar till Magnus men utgår från Saxos version. Hos Magnus var det istället danskarna som underkuvades av hundkungen, något som påpekas särskilt i *Oratio contra danos*. Historien om hundkungen har flera beröringspunkter med berättelsen om drottningens blygdmärke. Ericus Olai som i stort sett följer Saxos version skriver att kung Östen tillsatte hunden till "evig skam och nesa" för de norske.⁶²

Formuleringen är nästan exakt densamma som i berättelsen om Margaretas märke – kanske är det i själva verket härifrån som Olai har hämtat sin inspiration. Det skymfliga ligger inte bara i att man måste underordna sig ett djur utan även i tvånget att passa upp på och befatta sig med dennes alla djuriska behov. Enligt Olai hade de norske skyldighet att "tjäna och uppvakta honom, nämligen denne hund, antingen han åt eller lop (sprang omkring) hit och dit". Denna känsla av något motbjudande förstärks ytterligare hos Saxo av att hunden sägas vara en køter (byracka).⁶³ Så även hos Johannes Magnus där hunden får heta "Racka".⁶⁴ En byracka var resultatet av en oreglerad djurisk parningsdrift. I Jesper Svedbergs Ordabok översätts racka dessutom med *canis foemina* det vill säga ett hondjur.⁶⁵

Parallellerna med blygdmärkeshistorien är uppenbara. Rackas förrättande av sina djuriska behov i allas åsyn motsvarades av Margaretas skamlösa exponering av sin kvinnoblygd. Hundarnas oblyga parningsakt utgjorde själva sinnebilderna för skamlösheten.⁶⁶ "En skamlös kvinna må liknas vid en hund" heter det i Laurentius Petris (1499-1573) utgåva av Syraks bok.⁶⁷ Det djuriska förstärkte bilden av vållusten och den sinnliga kärleken som något syndigt och kanske också motbjudande. Okyskhetens och skörlevnadens last förvandlar människor uti oskäliga djur, skriver Albertinus.⁶⁸ Det möjligt att den starka kopplingen mellan skamlöshet och djuriskhet även kunde förknippas med blygdmärket som på sätt kunde väcka känslor av avsky.

Det djuriska användes också som en förstärkning av genitala förolämpningar. Hundsfott [hundfitta] var kanske det mest kränkande som kunde sägas till

62 Olai: *Historia Suecorum Gothorumque Liber Primus*, 15; Olai: *The Swenskes och göthers Historia*, 38-39: "och för then orsaken skull satte Konungh Östen them en hund til Konung uthi Nores Stad, them til en ewigh skam och neesa, befalandes them tiäna och upwackta honom, nembligen thenne hund, antingen han äth, eller lopp hijt och tijt, effter then Ordning som han worde them föreskrifwandes, then som thet intet wille giöra eller effterkomma, then samma skulle huggas i stycken sönder, och then ene Ledemothen skiäras ifrån then andra".

63 Saxo/Vedel: *Den danske Krønike*, Bok 7, Cap XXXVII.

64 Magnus/Schroderus: *Joannis Magni Swea och Götha Crönika*, 62.

65 Svedberg: *Swensk Ordabok*, 510.

66 Albertinus: *Hortulus muliebris*, 660.

67 Petri: *Jesu Sirach sons book*, 26.

68 Albertinus: *Hortulus muliebris*, 600-601.

en man. Men till skillnad från humangenitala förolämpningar användes hunds-fott i första hand för att provocera och ifrågasätta en mans ära snarare än hans manlighet. Ära och manlighet hängde förstås ihop, men det fanns lika fullt en nyansskillnad. Omanligheten var framför allt förknippad med hån och förlöjligande, ärelösheten med social marginalisering och stigmatisering. Ärelösheten förknippades med rättslöshet och sysslor som ansågs vara orena och motbjudande. Hit hörde att rensa gatorna från exkrementer och döda djur, att avliva och dra huden av hästar, hundar och katter, att hantera och begrava självmördares kroppar, att hudflänga och avrätta dömda brottslingar och syndare men också att ha blivit piskad offentligt av bödeln.⁶⁹

Nyansskillnaden illustreras på ett tydligt sätt i ett upptåg i Luleå vid sjutton-hundratalets början där en "kattefitta" spelade huvudrollen. Som en kulmen i en rad protester riktade mot borgmästaren och hans svärson, hängdes kadavret av en flådd katta upp på borgmästarens dörr med en bifogad lapp: "om du mera hava vill, kan du få kattefittan till". Dagen efter hängdes kattans päls upp på samma dörr. Förutom att väcka skratt fanns här också en tydlig avsikt att ta äran av borgmästaren och hans svärson genom att förknippa dem med något obscen och motbjudande. Att avliva och flå katter och hundar var vid denna tid något djupt föraktligt och ärelöst.

Ärelösheten uppfattades som en sorts orenhet som smittade både genom beröring och symboliskt när någon tog sig an en "rackarsyssla". I "kattefittan" för- enades det genitila och djuriska med det ärelösa för att sedan överföras på ett högst handgripligt sätt till borgmästaren när kadavret och pälsen hängdes upp på dörren.⁷⁰ Andra tydliga exempel på hur hån blandades med avsky och äckel i djuriska genitalförolämpningar framkommer i skymfliga behandlingar och upptåg där ynglingar eller berusade unga män lurades eller tvingades att kyssa genitалиerna på ett sto.⁷¹ Om även sådana associationer till ärelöshet och orenhet har spillt över i reaktionerna på drottningens skamlöshet är svårt att veta, men noteras kan att Messenius kallar Margareta en person "utan all ära och blygsamhet".⁷²

AVSLUTNING

Huvudsyftet har varit att undersöka blygdmärkets kränkande innebörder utifrån ett känslöhistoriskt perspektiv och närmare bestämt hur negativa känslor har mobiliserats och kommunicerats i anslutning till historien. Analysen har tagit sin utgångspunkt i en närläsning av de ordval och reaktioner som kan urskiljas hos krönikörer och kommentatorer. Dessa har i sin tur förankrats i 1500-talets propagandakontext och 1600-talets samhälle då flera av texterna kom i tryck och

⁶⁹ Egardt: *Hästslakt och rackarskam*, 250-289.

⁷⁰ Liliequist: 'Katten på borgmästarens port'.

⁷¹ Liliequist: 'Peasants against Nature', 418.

⁷² Messenius: *Sanfärdigt Geenswar*, 106.

svensk översättning. Källmaterialet är sparsamt och tolkningarna måste därför få stöd utifrån vad som kan ha varit möjligt i en bredare propaganda- och samhällskontext. Tre kränkningsteman har urskilts, markering av underordning, anspelningar på omanlighet och en förolämpande obscenitet. Dessa har i sin tur kopplats till mobiliserande känslopraktiker som, i tur och ordning, förödmjukelse, förlöjligande och att väcka anstöt och förargelse. I de två första handlar det om hur blygdmärket kan ha uppfattats i termer av förakt och hån medan mer specifika känslomässiga reaktioner och motreaktioner är svårare att urskilja annat än som en allmän indignation och upprördhet. Den bredare propagandakontexten visar att samma typ av förakt och hån har riktats mot danskarna.

I det tredje temat framkommer tydliga känsloreaktioner som blygsel och skam. Svårare har varit att ringa in om blygdmärket också väckt avsky som något motbjudande och orent. Slutsatsen är att de kvinnliga genitalierna i sig snarare väckt blygsel, förlägenhet och en viss munterhet än avsky. Det var istället drottningens skamlöshet som krönikörerna toga fasta på i sin motreaktion. Men skamlösheten hade i sin tur en stark koppling till det djuriska vilket öppnade för att blygdmärket också kunde väcka avsky om och när det gav upphov till sådana associationer. Ytterligare stöd för detta kan hämtas hos Carl von Linné (1707-1778). I en föreläsning om kärlek förklarar han inledningsvis att detta är ett ämne som är obekvämt att tala om offentligt, inte för "argumentets" skull utan för åhörarna, särskilt de som har "capricier" [är förlägna] sedan ungdomen. Men en anatomicus blygs inte att nämna penis och vulva. Linné karaktäriserar sedan de känslor som fortplantningsorganen hos växter, djur och människor väcker: "Örternas genitalia anse vi med nöje, på djuren med styggelse [avsky] och på oss själva med underliga tankar [nyfikenhet, förundran]".⁷³ Men även detta var en sanning med modifikation. Jacob Boëthius nämner även i sin syndabekännelse att han under sin ungdom av "nyfikenhet och kättja [...] gärna sett på hundars och hyndors och andra oskäligen kreaturs sammangång".⁷⁴ Under 1600-talet slogs larm om denna möjlighet som en inspirationskälla till allsköns otukt och tidelag i synnerhet. Förbud utfärdades mot att använda pojkar till vallgång för att om möjligt komma till rätta med problemet.⁷⁵

Ett delsyfte har varit att konfrontera historien om blygdmärket med aktuella historiska teorier om kön. Analysen visar att uppfattningen av Margaretas kvinnliga och manliga egenskaper var mer komplex än både Laqueurs enkönsmodell och Clovers ett-genus-perspektiv, och snarare låg närmare den idag så kritiserade distinktionen mellan genus och biologiskt kön där det kvinnliga könets förment medfödda svagheter ansågs kunna övervinnas. Det hindrar inte att man också kunde tänka sig att ett manligt sinnelag skulle få genomslag även i

73 Linné: 'Collegium Diæticum', 218.

74 Boëthius: *Syndabekännelse*, 43.

75 Liliequist: 'Peasants against Nature', 414-415.

*Fig. 2: Drottning Margareta. Porträtt av okänd konstnär.
Nationalmuseum, Stockholm. Wikimedia Commons.*

utseendet. Några uppgifter om hur Margareta såg ut än mindre hur hon uppfattade sig själv finns inte. Istället har eftervärlden likt Arngrim Berserk litat till sin inbillningsförmåga och då har drottningen avporträtterats med en manhaftig och barsk uppsyn som i porträttet nedan av en okänd konstnär, förmodligen från 1600-talet.

Den avgörande svagheten med Laqueurs och Clovers perspektiv är underkattningen av det biologiska könets roll för kulturella föreställningar om manligt och kvinnligt. Det gäller även förstås det manliga könet. Ett tydligt exempel på de manliga genitaliernas avgörande roll för manlighet ges i Njals saga: Just när förlikningen mellan Njalssönerna och Sigfussönerna ser ut att ha lyckats, lyfter Flose upp en fotsid kappan i siden från den hög av silver som Njalssönerna erbjudit som kompensation för mordet på Hoskuld. Vem frågar han med ett hånfullt leende har skänkt den här? Vem tror du det är, frågar Skarpheden? "Om du vill veta så skall jag tala om för dig att jag tror att det är far din, skägglöse gubben som har

skänkt den. Många, som ser honom, vet inte om han är manfolk eller kvinnfolk". "Det är skamligt talat", svarade Skarpheden, "Att han är manfolk det kan du förresten veta, för han har söner med sin hustru". I nästa ögonblick kastar Skarpheden ett par blå (kvinno) byxor till Flose med orden att dessa kunde han bättre behöva. Varför frågar Flose. Jo för "om du är Svinafellstrollets brud var nionde natt, som det sägs – att det må göra dig till kvinna".⁷⁶ I exemplet åskådliggörs en hierarki av könskvaliteter från feminint kodade kläder (sidenkappan) och bristande skäggväxt ner till manlig potens och förmåga att avla söner som det avgörande tecknet på manlighet. Njals potens ställs samtidigt i kontrast till Floses påstådda sexuella underkastelse och vilja att låta sig penetreras. Manligheten var på detta sätt ytterst en fråga om bruket och missbruket av manliga könsorgan som slutpunkten i en hierarki av sekundära och primära könskvaliteter.

Vidare vill jag hävda att det skett ett skifte av fokus över tid från fallisk aggression till genitala förolämpningar där historien om blygdmärket representerar det senare. Den svenska historikern Henric Bagerius har visat hur den falliska aggressionen i det isländska nidet kom att byta riktning från "mandom till mödom" i takt med att fejdssamhällets horisontella lojalitetsband av allianser mellan hövdingar och släkter byttes ut mot kungamaktens vertikala band av härskare och en utvecklad hovaristokrati. Frilloväsendet som maktstrategi ersattes av giftermålet, monogamin och den kvinnliga kyskheten. Starka kvinnor som sköldmöer och mökungar måste sättas på plats. Efter att ha avvisats och förödmjukats övervinner riddaren till sist mökungen med våld om nödvändigt och tar hennes mödom. Samlaget blir med Bagerius ord en könsskapande handling där den nya monogama och patriarkala ordningen fastställs.⁷⁷ Historien om drottningens blygdmärke kan sägas ta detta ett steg vidare. Utgångspunkten är fortfarande genitalierna men nu är det det kvinnliga könsorganets symboliska potential för att förolämpa och ifrågasätta en mans manlighet som står i centrum. Denna genitala ordning utesluter naturligtvis inte förolämpningar som anspelade på manliga könsorgan. I en dansk satirisk propagandaskrift från svensk-danska kriget 1657–1660, påstås den svenska generalen Jacob de la Gardie ha blivit träffad i underlivet. I skriften skämtas om att de la Gardie nu inte längre kunde sätta nya Pontusar (det vanligaste förnamnet i slakten) till världen.⁷⁸ De anspelningar som görs är lika fullt av en annan art än den falliska aggressionens påståenden om att en man låtit sig betvingas sexuellt och penetrerats av en annan man.

Ett avslutande historiskt exempel får visa hur referenser till kvinnliga genitalier inte bara har kunnat mobilisera negativa känslor. Exemplet är hämtat från den engelska drottning Elizabeth I (1533-1603) "The Virgin Queen". År 1588 höll drottningen ett av sina mest berömda tal sittande till häst inför soldaterna när

76 *Njals saga*, 272-273.

77 Bagerius: *Mandom och mödom*, 154-163.

78 Skovgaard-Petersen: 'Three defamatory writings', 314-315.

landet hotades av den spanska armadan. I talet hänvisar hon först till sin svaghet som kvinna för att sedan framhäva sina manliga egenskaper: "I know I have the bodie, but of a weak and feeble woman, but I have the heart and Stomach of a King, and a King of England". Segern över den spanska flottan var höjdpunkten i Elizabeths manliga "kroppspolitik". Det hindrade inte att man angrep henne just som kvinna och jungfru, inte minst från katolskt håll. Det vanliga var att ifrågasätta hennes kyskhet. Enligt den engelske kardinalen William Allen hade drottningen med sin stora lusta "shamefully [...] defiled her person and cuntry".⁷⁹ Med den allmänt spridda ordvitsen country/cuntry likställs drottningens könsorgan med nationen. Elizabeth var inte främmande för att utnyttja detta i sitt tal. Hellre än att lida den skymf som hon skulle åsamkas om någon prins skulle våga sig på att "invadera hennes gränser" skulle hon själv ta till vapen. I visor och pamfletter påstods att de spanska skeppen var fullastade med risknippen som skulle användas för att tukta drottningen och alla hennes kvinnliga undersåtar, men först skulle de våldtas och sättas på plats med drottningen i spetsen: "Our noble Queene and Country first, they did prepare to spoile". Ordvitsen vändes nu mot angriparna som ett sätt att värna om drottningens kyskhet och "obefläckade" könsorgan till hela nationens försvar.⁸⁰ Avståndet kunde inte vara större till det blygdmärke som Margareta påstods ha tilldelat svenskarna "att tjäna som ett vapen".

LITTERATUR

Otryckta källor

Riksarkivet Stockholm (RA), Svea Hovrätts arkiv, Gävleborgs läns renoverade domböcker volym 11, Ångermanlands domsaga, Boteå ting 30/6 1662.

Riksarkivet Stockholm (RA), Generalauditörens arkiv, utslagshandlingar 27/4 1713 nr 15, Krigsrätt Christianstad 15/4 1713.

Litteratur

Albertinus, Aegidius: *Hortulus muliebris quadripartitus, ther är: Thet qwinlighe könetz lustgård. Vthtolkat aff Erico Schrodero*. Götheborg: Amund Grefwe, 1675.

Bagerius, Henric: *Mandom och mödom. Sexualitet, homosocialitet och aristokratisk identitet på det senmedeltida Island*. Göteborg, Avhandling från Institutionen för Historiska Studier, Göteborgs Universitet, 2009.

Bagge, Johan Fredric: *Beskrifning om upstaden Örebro*. Stockholm: Rediviva, 1972 [1785].

Biörner, Eric Julius: *Alfwarsama frågotankar om en publikt satyrist, särdeles om billigt swar til auctoren af Arngrims Wishets prof*. Stockholm: Schiffbeck, 1739.

Boëthius, Jacob: 'Syndabekännelse av år 1707'. Utgiven av Hjalmar Sundén, Stockholm: Proprius, 1977.

Botin, Anders: *Utkast till Svenska folkets historia*. Sjette tid-hvarvet. Stockholm: Lars Salvii Förlag, 1764.

Brenner, Elias: *Thesaurus Nummorum Sveo-Cothicrum*. Stockholm: Rediviva, 1972 [1691].

Bruzelli, Birger: 'Wanmåttige kärils wedersakare', *Från Bergslag och bondebygd*, 1971, 151-171.

Carson, Anne: 'Putting her in her place: Woman, dirt and desire'. I David M. Halperin, John J.

⁷⁹ Levine: *Women's Matters*, 110.

⁸⁰ Montrose: *The Subject of Elizabeth*, 149-151.

- Winkler and Froma I. Zeitlin (red.): *Before Sexuality. The Construction of Erotic Experience in the Ancient Greek World*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1990, 135-169.
- Clover, Carol: 'Regardless of Sex: Men, Women, and Power in Early Northern Europe', *Representations* 44, 1993, 1-28.
- Cuffel, Alexandra: *Gendering Disgust in Medieval Religious Polemic*. Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press, 2007.
- Dalin, Olof von: *Wisdoms-prof eller Herr Arngrim Berserks förträfflige tankar öfwer et fynd i jorden intet långt från Stockholm*. Stockholm: Schneiderska boktryckeriet, 1739.
- Dalin, Olof von: *Svea rikets historia del 2*. Stockholm: Lars Salvius, 1750.
- Damsholt, Nanna: 'Margrete – magten i en kvindes hånd. Om at sætte køn på egenskaber'. I Poul Grønder-Hansen (red.): *Unionsdrottningen. Margareta och Kalmarunionen*. Stockholm: Föreningen Norden, 1996, 268-271.
- Den danske rimkrønike*. Udgivet af Helge Toldberg, København: J.H. Schultz Forlag, 1961.
- Edenborg, Carl-Michael: *Köttets poesi. Könslemmarna i svensk text från Stiernhielm till Almqvist*. Stockholm: Vertigo, 2007.
- Egardt, Brita: *Hästslakt och rackarskam: en etnologisk undersökning av folkliga fördomar*. Stockholm: Nordiska Museet, 1962.
- Erslev, Kristian: 'Studier til Dronning Margrethes Historie', *Historisk Tidsskrift*, 5:3, 1881, 333-425.
- Green, Monica H.: 'Flowers, Poison and Men: Menstruation in Medieval Western Europe'. I Andrew Shail and Gillian Howie (eds.): *Menstruation. A Cultural History*. New York: Palgrave Macmillan, 2005, 51-64.
- Gustavsson, Anders: *Kyrktagningsleden i Sverige*. Lund: Folkklivarkivet, 1972.
- Hildebrand, Hans: 'Hemming Gads oration mot danskarne', *Historisk Tidsskrift*, 1886, 235-240.
- Huitfeldt, Arild: *Danmarks Riges Krønike, Chronologia III Fra Oluf Håkonsen til Christoffer af Bayern*. København: Rosenkilde og Bagger, 1977 [1603].
- Johannesson, Kurt: *Gotisk renässans: Johannes och Olaus Magnus som politiker och historiker*. Stockholm: Almqvist & Wicksell International, 1982.
- Laqueur, Thomas: *Making Sex. Body and Gender from the Greeks to Freud*. Cambridge, Mass., and London, England: Harvard University Press, 1990.
- Layher, William: *Queenship and Voice in Medieval Northern Europe*. New York: Palgrave Macmillan, 2010.
- Levine, Nina S.: *Women's Matters. Politics, Gender, and Nation in Shakespeare's Early History Plays*. Newark: University of Delaware Press, 1998.
- Liliequist, Jonas: 'Peasants against Nature: Crossing the Boundaries between Man and Animal in Seventeenth- and Eighteenth-Century Sweden', *Journal of the History of Sexuality*, 1:3, 1991, 393-423.
- Liliequist, Jonas: 'Katten på borgmästarens port. Symbolik och social protest i en norrländsk stad vid 1700-talets början'. I Erik Nydahl & Magnus Perlestam (red.): *Från legofolk till stadsfolk. Festskrift till Börje Harnesk*, Härnösand, Skrifter från Institutionen för Humaniora, Mittuniversitetet, 2012, 11-32.
- Liliequist, Jonas: 'Laughing at the Unmanly Man in Early Modern Sweden'. I Anna Foka og Jonas Liliequist (red.): *Laughter, Humor, and the (Un)Making of Gender. Historical and Cultural Perspectives*. New York: Palgrave Macmillan, 2015, 229-248.
- Linné, Carl von (1707-1778): 'Collegium Diæticum eller Academiska föreläsningar öfver diæten'. I A.O. Lindfors (red.) *Linnés dietetik*. Uppsala: Akademiska boktryckeriet, 1907, 1-248.
- Magnus, Johannes: *Historia Ioannis Magni Gothi*. Rom: Viotti, 1554.
- Magnus, Johannes/ Schroderus, Ericus (övers.): *Joannis Magni Swea och Götha Crönika. Nu på svenska vthtälkat aff Erico Schrodero*. Stockholm: Ignatium Meurer, 1620.
- Malmberg, Denise: *Skammens röda blomma? Menstruationen och den menstruerande kvinnan i svensk tradition*. Uppsala: Etnologiska Institutionen, Uppsala Universitet, 1991.
- Messenius Johannes: *Retorsio Imposturarum, quibus inclytam Svecorvm Gothorvmque nationem, Petrus Parvus Rosefontanus eques Danus ... insectatur; quam ... elaboravit Janus Minor Suemensis*. U. tr. o., 1612.

- Messenius Johannes/ Chemnerus, Heinricus Martini (övers.): *Sanfärdigt och rättmätigt geenswar, emoot then lögnachtige smädeskrifft, som een dansk man Petrus Parvus Rosefontanus ... haffuer aff trycket, på then lofflige Swea och Götha nation, aff ijdhel haat och affwund, vthgå låthet, först på latijn skreffuet aff höglärddh man, J.M. Och nu på thet svenska tungemål transfererat aff Heinrich M. Chem[nero] Wiburgo-Carelio.* Stockholm, 1612.
- Meulengracht Sørensen, Preben: *The Unmanly Man. Concepts of sexual defamiation in early Northern society.* Odense, Odense University Press, 1983.
- Modéer, Adolph: 'Drottning Margarethas mynt', *Skandinavisk Museum I*, København 1798, 282-302.
- Montrose, Louis: *The Subject of Elizabeth. Authority, Gender, and Representation.* Chicago och London: The University of Chicago Press, 2006.
- Njals saga. Isländska sagor översatta och utgivna av Hjalmar Alving.* Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 1954.
- Nilsson, Astrid: *Johannes Magnus and the Composition of Truth.* Lund: Lunds University, 2016.
- Norberg, Axel 'Ericus Schroderus som kulturspridare och propagandamakare'. I Anders Burius (red.): *Några hyll(nings)centimeter.* Stockholm, Kungl. bibl., 1998, 383-396.
- Olai, Ericus/Johannes Messenius (red.): *Historia Svecorvm Gothorvmqve, per reverendum dominum Ericum Olai Stocholmiæ prælo molybdographico Ignatii Meureri, anno M DC VXX [1615].*
- Olai, Ericus /Johannes Loccenius (red.) *Erici Olai Historia suecorum gothorumque, a Johanne Loccenio iterum edita, & brevibus notis illustrata.* Holmiæ, ex officina Johannis Janssonii, Regii Typographi, Anno MDCLIV [1654].
- Olai, Ericus /Silvius, Johannes: *The Swenskes och Göthers Historia skreffwen på Latin af Erico Olai. Verteradt på swenska aff Joh. Sylvio.* Stockholm: Nicklas Wankijff, 1678.
- Oratio contra danos: 'Oratio Hemmingi Gadd contra danos in senatu anno 1509 habita'.* I Claudius Annerstedt (red.): *Scriptores Rerum Svecicarum Medii Aevi*, Tomus III. Berling, Uppsala, 1871/1876, 43-67.
- Petreyus, Petrus: *Een kort och nyttigh chrönica, om alla Sweriges och Göthes konungar.* Stockholm: Ignatium Meurer, 1614.
- Petri, Laurentius: *Jesu Sirach sons book. På nyttt öffuer seedt.* Stockholm: Laurentsson, 1561.
- Petri, Olaus / Sahlgren, Jöran (red.): *En swensk cröneka.* Uppsala: Sveriges kristliga studentrörelses förlag, 1917.
- Pontanus, Johannes: *Rerum Danicarum Historie*, Amsterdam: Sumptibus Ioannis Ianssonii, 1631.
- Rasmusson, N.L.: 'Blygdpenning'. I *KLNM* (Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid). København: Rosenkilde och Bagger, 1980, 2, 17-18.
- Salisbury, Joyce E.: 'Gendered Sexuality'. I Vern L. Bullough & James A. Brundage (red.): *Handbook of Medieval Sexuality.* New York och London: Garland Publishing Inc., 1996, 81-102.
- Sandén, Annika: 'Kyrkan, kvinnorna och hierarkiernas dynamik', *Historisk Tidskrift*, 126:4 (2006), 643-660.
- Saxo Grammaticus: *Den danske Krønike som Saxo Grammaticus screff, halffierde hundrede aar forleden: nu først aff latinen vdsæt, flittelige offuerseet oc forbedret, aff Anders Søffrinsson Vedel.* Kiøbenhaffn, 1575.
- Schefferus, Johannes /Dal och Nils Hufwudson: *Swenska folkets Äro-minne.* Stockholm, Jacob Schneidlers boktryckeri, 1733. Finns också i modern översättning av Birger Bergh: *En bok om det svenska folkets minnesvärda exempel.* Stockholm: Atlantis, 2005.
- Segen, Joseph: *Concise Dictionary of Modern Medicine.* New York: McGraw-Hill, ed. 2006.
- Sheer, Monique: 'Are emotions a kind of practice (and is that what makes them have a history)? A Bourdieuan approach to Understanding Emotion', *History and Theory* 51 (May 2012), 193-220.
- Skovgaard-Petersen, Karen: 'Margaretica. Et bidrag til den dansk-svenske pennefejde i det 16. Århundredet', *Historisk Tidsskrift*, 87:2 (1987), 209-237.
- Skovgaard-Petersen, Karen: *Erasmus Lætus' Margaretica. Klassisk epos og dansk propaganda.* København: Museum Tusulanums Forlag, 1988.

- Skovgaard-Petersen, Karen: 'Three defamatory writings from the Danish-Swedish wars 1657–1660'. I Minna Skafte Jensen (red.): *A History of Nordic Neo-Latin Literature*. Odense: Odense University Press, 1995, 309-320.
- Skovgaard-Petersen, Karen: 'Political Polemics in Early Modern Scandinavia'. I Anne Eriksen and Jón Viðar Sigurðsson (red.): *Negotiating Pasts in the Nordic Countries: Interdisciplinary Studies in History and Memory*. Lund: Nordic Academic Press, 2010, 79-98.
- Sparman, Andreas: *Sundhetzens Spegel*. Stockholm: Joh. G. Eberdt, 1686.
- SRARP *Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdags-Protokoll*, volym XIII. Stockholm: Riksdagens tryckeriexpedition, 1894.
- Stolberg, Michael: 'Menstruation and Sexual Difference in Early Modern Medicine'. I Andrew Shail and Gillian Howie (red.): *Menstruation. A Cultural History*. New York: Palgrave Macmillan, 2005, 90-101.
- Svedberg, Jesper: *Swensk Ordabok*.
- Söderberg, Verner: 'Det Hemming Gadh tillskrifna talet mot danskarne'. I *Historiska studier tillägnade Professor Harald Hjärne på hans sextioårsdag den 2 maj 1908 af lärjungar*. Uppsala och Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1908, 645-674.
- Tegenborg Falkdalen, Karin: *Kungen är en kvinna. Retorik och praktik kring kvinnliga monarker under tidigmodern tid*. Umeå: Institutionen för historiska studier, 2003.
- Vanggaard, Thorkil: *Phallos: a symbol and its history in the male world*. New York: International Univ. Press, 1972.
- Äldre Västgötalagen. I Åke Holmbäck & Elias Wessén (red.): *Svenska landskapslagar tolkade och förklarade för nutidens svenskar*. Stockholm: Gebers, 1946.

JONAS LILIEQUIST
 PROFESSOR EMERITUS
 UMEÅ UNIVERSITET
 JONAS.LILIEQUIST@UMU.SE

ABSTRACT (UK)

Jonas Liliequist: The tale about Queen Margaret's mark – emotion, gender and politics in the anti-Danish propaganda in Sweden during the 15th, 16th and 17th centuries.

The article explores the tale about the Danish queen Margareta who, during her regency of Sweden (1389-1412), was thought to have struck a coin with a mark of her female genitals to the eternal shame and ignominy of the Swedes. This tale was first told in *Chronica regni Gothorum*, a chronicle written by Ericus Olai in the 1470s, and was later repeated and commented on in the 16th and especially 17th centuries when the Danes were described as the hereditary foes of Sweden. The aim is to analyse the offensive meanings of the story from the analytical perspective of the history of emotions, and more precisely to examine how negative emotions like contempt, scorn and disgust were mobilized and communicated in connection with the tale. The analysis begins from a close reading of the chronicles and commentaries to uncover emotional reactions and terms to be further analysed in the broader contexts of propaganda and early modern Swedish society. A further aim is to make a critical contribution to the discussion about the role of genitals, emotions and biological sex in premodern notions of gender.